

НОРМАТИВНО-ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА ПРОИЗВОДЊЕ ЗДРАВСТВЕНОБЕЗБЕДНИХ КОНЗУМНИХ ЈАЈА У ВОЈНОЈ УСТАНОВИ „МОРОВИЋ“

Саша Б. Јовић
Министарство одбране Републике Србије,
Управа за општу логистику

Војна установа „Моровић“ послује по принципу стицања и расподеле дохотка, те менаџмент овог значајног привредног субјекта из састава система одбране настоји да својим свакодневним активностима рационализује њено пословање, уз остваривање позитивне економске рачунице.

Храна представља значајан фактор економске, социјалне и политичке стабилности у свету. Циљ истраживања у овом раду представља нормативно-економску анализу производње здравственобезбедних конзумних јаја за потребе система одбране и становништва.

Примена статистичке методе и анализе садржаја допринела је потпунијем сагледавању утицаја постојеће нормативне регулативе у Министарству одбране и Војсци Србије на економске факторе производње здравственобезбедних конзумних јаја, те целисходности опстанка живинарске производње у Војној установи „Моровић“.

Немогућност примене постојеће војне регулативе из области материјалног пословања, услед њене неусклађености са законитостима тржишног пословања негативно утиче на производне резултате живинарске производње у Војној установи „Моровић“. Изменом постојећих прописа, уз уважавање тржишних законитости, живинарска производња могла би у знатној мери допринети побољшању дневне ликвидности и профитабилном пословању анализиране установе.

Кључне речи: *Војна установа, нормативно-економска анализа, производња, здравственобезбедна конзумна јаја*

Увод

Проблему исхране данас се у свету посвећује изузетна пажња. Храна представља значајан фактор економске, социјалне и политичке стабилности у свету. Енергетски и биолошки квалитетна исхрана становништва од посебног је значаја, с обзиром на то да она непосредно утиче на физичку и умну способност сваког појединца, а тиме и читавог народа. Правовремена и квалитетна исхрана је егзистенцијална потреба сваке војске; представља јединство сложених и непрекид-

них процеса потрошње хране, која је неопходна за надокнаду сталних енергетских потреба, као и за одрживост физиолошких функција организма.

Исхрана припадника Војске Србије (у даљем тексту ВС) реализује се у складу са Правилником о општим логистичким потребама у Министарству одбране (у даљем тексту МО) и ВС и Планом исхране у ВС [17, 22].

Исхрана припадника МО и ВС задатак је опште логистичке функције којим се, на основу достигнутих научних сазнања, техничко-технолошких могућности, стечених искустава, навика и традиција у исхрани цивилног становништва, а у складу са психо-физичким напрезањима и усклађеним захтевима војног менаџмента на прописан, редован и здравствено исправан начин обезбеђује квалитетно и потпуно задовољавање енергетско-биолошких потреба у храни професионалних припадника МО и ВС.

Производњу конзумних јаја за потребе МО и ВС врши Војна установа (у даљем тексту ВУ) „Моровић” са 8,62% својих производних капацитета. Преосталих 91,37% произведених конзумних јаја ВУ „Моровић” продаје на цивилном тржишту. Неопходност примене „војних” правила и прописа у домену продаје конзумних јаја на цивилном тржишту смањује финансијски резултат пословања ВУ „Моровић” [16, 17, 18, 19].

Обезбеђење појединих прехранбених производа, међу којима су и конзумна јаја, саставни су део реализације исхране припадника МО и ВС, као једне од услуга стандарда опште логистике, коју у оквиру МО и ВС пружа ВУ „Моровић”. Ова установа послује по принципу стицања и расподеле дохотка, те је као таква принуђена да рационално упосли своје капацитете за производњу хране и тиме обезбеди обртна новчана средства за свој опстанак на тржишту. Менаџмент ВУ „Моровић” је као потенцијалну шансу даљег опстанка и развоја ове установе препознао могућност продаје конзумних јаја на цивилном тржишту.

Издавањем радне јединице „Моровић” 1996. године, из састава ВУ „Карађорђево” формиран је објекат за посебне намене „Моровић”, који је са објектом за посебне намене „Карађорђево” и објектом за посебне намене „Добановци” чинио Управу за објекте посебне намене са седиштем у Карађорђеву. Војна установа „Моровић” из Моровића формирана је одлуком савезног министра за одбрану (у даљем тексту СМО) 1998. године од објекта за посебне намене „Моровић” у Моровићу и „Шумске куће Тара” на Тари, ради обезбеђења репрезентативних услуга, са седиштем у Моровићу. Војна установа „Моровић” налазила се у организацијском саставу СМО, била је потчињена Кабинету СМО и пословала је као буџетска војно-доходовна установа.

Услед организацијско-формацијских промена, ВУ „Моровић” је 2006. године трансформисана у установу која ће пословати по принципу стицања средстава и остваривања добити, односно прихода. Из састава ВУ „Моровић” издвојен је објекат за посебне намене „Шумска кућа Тара” на Тари и пренет је у организацијски састав Гарде. Трансформисана ВУ „Моровић” задржала је назив ВУ „Моровић” и сада је, као материјално-финансијски орган четвртог нивоа, потчињена Дирекцији за услуге стандарда (у даљем тексту ДУС) Управе за општу логистику (у даљем тексту УОЛ) Сектора за материјалне ресурсе (у даљем тексту СМР) МО.

Установа је формирана са циљем да доминантно задовољи потребе професионалних припадника система одбране, односно МО и ВС у пољопривредно-прехранбеним производима, као и ради задовољења дела услуга стандарда и њених

репрезентативних услуга. Данас је ВУ „Моровић” доминантно окренута цивилном тржишту, а у веома малом проценту из сопственог производног програма задовољава потребе припадника МО и ВС.

Војна установа „Моровић” представља једну од три установе, намењене за пружање услуга стандарда опште логистике,¹ а ради обезбеђења и очувања услуга стандарда професионалних припадника МО и ВС [17]. Пружање поменутих услуга ВУ „Моровић” реализује по ценовнику, који одобрава ДУС УОЛ СМР МО.

Приликом пружања поменутих услуга стандарда опште логистике, менаџмент и стручно-специјалистичко особље ВУ „Моровић” доминантно се ангажује у реализацији четири основне делатности: пољопривредној производњи (ратарство и узгој животиња); шумарству, ловству и рибарству; пружању угоститељских услуга и трговини на велико и мало производима из асортимана установе. Извори финансирања установе су сопствени приходи, остварени реализацијом сопствених производа и услуга на тржишту (конзумна јаја, ратарске културе, дрвни сортименти, угоститељске услуге, услуге из области пољопривредних радова, ловнотуристичке услуге). И поред непобитне чињенице да је ВУ „Моровић” у обавези да примењује сва „војна” правила и прописе, те да спада у категорију других корисника буџета, Установа од 2006. године не добија буџетска средства за своје пословање, што знатно отежава њену ликвидност и негативно утиче на економију њеног пословања.

Пољопривредна производња представља најзначајнију делатност која омогућава ВУ „Моровић” да, уз остваривање добитка, опстане у локалном тржишном окружењу. У оквиру пољопривредне производње, поред ратарске производње, сточарства, свињогојства и коњарства, живинарство, а у оквиру њега производња и продаја конзумних јаја, у знатној мери утиче на привредну активност ВУ „Моровић”.

Како ВУ „Моровић” послује по принципу стицања и расподеле дохотка, менаџмент овог значајног привредног субјекта из састава система одбране настоји да својим свакодневним активностима рационализује пословање установе, уз остваривање позитивне економске рачунице. С друге стране, примена „војних” прописа, који нису усаглашени са пословањем ВУ „Моровић”, доминантно оријентисаном ка цивилном тржишном окружењу, знатно умањује финансијске резултате пословања ове установе.

Задатке из домена производње конзумних јаја ВУ „Моровић” већ 30 година реализује у четири објекта, који у техничко-технолошком смислу не одговарају стандардима прописаним Законом о добробити животиња [8].

Услед укидања редовног служења војног рока, током 2011. године, те последично томе наглог смањења броја лица на бесплатној исхрани, дошло је до пада потрошње конзумних јаја од 2011. године па надаље. На тај начин ВУ „Моровић” доспела је у незавидну и тешку ситуацију, јер се број сталних потрошача из састава МО и ВС нагло смањио; знатно је умањен дневни прилив обртних новчаних средстава, а тиме и ликвидност установе, па је морала изнаћи нове кориснике, али и препознати нове тржишне шансе и изазове, како би осигурала свој даљи опстанак.

¹ Услуге стандарда опште логистике су: исхрана на радном месту; снабдевање службеном и свечаном униформом и осталом одећом, обућом и опремом; кантинске услуге; самачки смештај у објектима за смештај самоца; хотелски смештај; услуге одмора, опоравка и рекреације и остале услуге за потребе очувања стандарда.

У складу са инсталираним капацитетима и прописаним делатностима којима се установа бави, а поштујући принципе економичног и рентабилног пословања и потребе остваривања позитивних финансијских резултата, уважавајући реално окружење пословања, менаџмент ВУ „Моровић” морао је изнаћи нове идеје које би представљале потенцијалне шансе њеног даљег опстанка, али и очекиваног развоја. Менаџмент установе се при том руководио економском рачуницом да једино производња у „пуну” капацитету омогућава профитабилно пословање у производњи конзумних јаја.

Реализација реформе у ВС допринела је стварању ефикасне и ефективне, мање бројне, материјално и финансијски одрживе војске, оспособљене за реализацију додељених мисија и задатака [1, 3]. Мирнодопска величина ВС, која је пројектована у границама од 0,2 до 0,4% популације и њена ратна величина, која се у односу на мирнодопску креће у сразмери 3:1, неминовно се одражава на промене у квантитативним потребама у храни припадника МО и ВС [21].

Једна од идеја водила је за остваривање већег промета и већег добитка, као крајњег циља пословања војнодоходовне установе која послује по принципу стицања и расподеле дохотка, а с обзиром на стручну, кадровску и материјалну оспособљеност, јесте и продаја конзумних јаја на цивилном тржишту, поред постојеће продаје конзумних јаја за исхрану припадника МО и ВС.

Производња здравственобезбедних конзумних јаја за потребе исхране припадника МО и ВС

Поред неопходности примене критеријума економичности исхране, примена стандарда безбедности хране представљала је значајан покретачки фактор који може допринети ефекту даљег унапређења пословања ВУ „Моровић” у турбулентном тржишном окружењу. Увођењем Закона о безбедности хране свим субјектима који учествују у процесу производње, прераде и промета хране, прописана је обавеза успостављања система за осигурање безбедности хране, на свим нивоима осим на нивоу примарне производње, а у складу са принципима добре произвођачке праксе, добре хигијенске праксе и HACCP система [2, 6]. Ради повећања безбедности хране, а у складу са захтевима Закона о општој безбедности производа, ВУ „Моровић” је успоставила усаглашеност производа из сопственог производног асортимана са општим захтевима безбедности [6, 7].

Систем HACCP представља кључни стандард којим се обезбеђује безбедност хране производњом здравственобезбедних конзумних јаја. Анализа ризика и критичне контролне тачке – HACCP, представљају методу која данас чини основу за обезбеђење безбедности хране, пројектовану тако да спречи појаву ризика у читавом ланцу безбедности хране – од производње, преко прераде, складиштења, до дистрибуције конзумних јаја [2, 12, 13, 15].

Војна установа „Моровић”, као субјект система одбране који се сврстава у категорију јединог субјеката који учествују у процесу производње и промета конзумних јаја, у свом раду је, ради повећања безбедности крајњих потрошача овог производа, имплементирала HACCP систем, добру произвођачку и хигијенску праксу. Успостављањем система и процедура производње и дистрибуције конзумних јаја, као и

идентификовањем свих субјеката од којих се набављају поједини производи,² који се користе у изради финалног производа, омогућили су ВУ „Моровић” производњу здравственобезбедних конзумних јаја који се могу са сигурношћу користити у исхрани припадника МО и ВС.

Редовне месечне контроле безбедности производње и дистрибуције конзумних јаја које врше војни ветеринарски органи из састава система одбране потврда су успостављеног система контроле микробиолошких, хемијских и биолошких контаминената хране, односно мониторинга безбедности производње, складиштења и дистрибуције конзумних јаја од стране ВУ „Моровић”.

Упоредо са овим активностима из домена мониторинга безбедности производње конзумних јаја, ова производња редовно је подвргавана контроли територијално надлежне цивилне ветеринарске инспекције, али и мониторингу територијално надлежног Научног института за ветеринарство (у даљем тексту НИВ) „Нови Сад”, а према захтевима Правилника о квалитету јаја и производа од јаја [14].

Нормативно уређење продаје конзумних јаја за потребе МО и ВС

Капацитети живинарских објеката у погону за узгој кока су 91.000 комада пилића лаке линије.³ У току 2015. године њихова попуњеност се планира на нивоу од 82,41 %. Погон за одгој кока носилца има седам објеката. Сваки објекат дуг је 84 m, широк 12,5 m, захвата површину од 1.050 m², укључујући манипулативни простор у којем је смештен термоген за загревавање објеката, капацитета 750 l погонског горива. Одгој пилића лаке линије одвија се за сопствене потребе и траје 126 дана, а затим се коке носилце премештају у погон за производњу конзумних јаја. Број једнодневних пилића лаке линије, који је ВУ „Моровић” одгајала у периоду од 2010. до 2014. године, као и пројектовани одгој за 2015. годину приказан је у табели 1.

Табела 1 – Производња пилића лаке линије на годишњем нивоу

Година	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015. план
Број пилића у конадима	110.303	107.304	104.837	98.580	51.000	79.500

(Извор: аутор)

Набавка једнодневних пилића лаке линије врши се применом поступка јавне набавке, а као критеријум за избор понуђача користи се најнижа цена. Већ дужи низ година ВУ „Моровић” се одлучује за набавку једнодневних пилића лаке линије расе „Lohman brown”, која се карактерише високом носивошћу конзумних јаја, чија произ-

² Концентроване крмне меше, ветеринарски лекови, витаминско-минерални препарати у исхрани пилића лаке линије и кока носилца и др.

³ Једнодневни пилићи који се одгајају до фазе раста у коке носилце.

водња на годишњем нивоу износи 300 до 400 комада по коки носилги. Карактеристике расе „Lohman brown” су и врхунска носивост која износи 93% до 95%. Старост при носивости креће се од 140 до 150 дана, а просечна маса јаја износи 64 до 65 g.

Сопствени узгој кока носилга од стадијума једнодневних пилића до готовог производа, у овом случају кока носилга конзумних јаја, доприноси економији производње конзумних јаја. На тај начин остварују се уштеде у производњи, јер је цена коштања таквог одгоја нижа у односу на набавну цену коке носилге на тржишту за један до два евра (€), што смањује трошкове производње по једном набавном јату за 25.000 до 50.000 €, имајући у виду да једно набавно јато има 25.000 једнодневних пилића лаке линије. Смањење производних трошкова у одгоју кока носилга доприноси порасту добити у производњи конзумних јаја.

Ветеринарско-санитарни преглед на пријему једнодневних пилића лаке линије врши територијално надлежна ветеринарска станица из Шида. Уколико се ради о једнодневним пилићима лаке линије набављеним из увоза, пријем се обавља обавезно у присуству републичког ветеринарског инспектора, који прописује карантинске мере. Вакцинације пилића лаке линије обављају се по програму мера имунопрофилактике, коју одређује, на основу серолошких испитивања, НИВ „Нови Сад”. Вакцинацију спроводе територијално надлежне ветеринарске станице, о чему се, у складу са захтевима HACCP система, води уредна пратећа документација (записници и амбулантни протокол).

За исхрану пилића лаке линије користи се потпуна крмна смеша која се допрема из фабрике сточне хране са којом установа склопи уговор, а ускладиштава се у силосе смештене поред сваког објекта, чији су капацитети 8 и 12 t. Квантитативни пријем концентроване смеше за исхрану пилића врши се на фарми приликом истовара, уколико се испорука врши у врећама, а уколико се врши у ринфузи, на баждареној ваги, у обавезно достављање вагарског листа, отпремнице и пратећег записника.

Квалитативну анализу смеше врши територијално надлежни НИВ „Нови Сад”. Анализа узорака воде обавља се редовно на месечном нивоу у Сектору за превентивну медицину Института за хигијену, Војномедицинске академије у Београду. Током одгоја пилића лаке линије неминовна су и угинућа, те се угинуле животиња одвозе се у сертификовану кафилерију.

Годишња производња конзумних јаја у ВУ „Моровић” прописана је годишњим радним задатком од стране ДУС и она је у периоду од 2010. до 2014. године просечно износила 26.036.474 комада, а пројектована производња у 2015. години износи 20.400.000 комада. Смањење броја кока носилга у 2015. години проузроковано је финансијским резултатима пословања живинарске производње у периоду од 2010. до 2014. године, што је у оквиру економске анализе производње конзумних јаја у наредном делу рада предмет детаљније анализе. Број кока носилга који је одгајала ВУ „Моровић” у анализираном периоду од 2010. до 2014. године, као и пројектовани одгој за 2015. годину, приказан је у табели 2.

Табела 2 – Производња конзумних јаја на годишњем нивоу, у комадима

Година	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015. план
Коке носилге	100.028	99.975	92.631	95.697	63.840	75.000

(Извор: аутор)

Капацитети живинарских објеката у погону за производњу јаја су 102.000 комада кока носилца на годишњем нивоу. Њихова тренутна попуњеност је 73,53%, а посматрано по годинама анализе попуњеност капацитета живинарских објеката износила је: 2010. године – 98,06%, 2011. године – 98,01%, 2012. године – 90,81%, 2013. године – 93,82%, а 2014. године – 62,58%. Старост објеката, потреба реконструкције постојећих кавезних система и захтеви Закона о добробити животиња које постојећи објекти за узгој кока носилца не задовољавају, те недостатак обртних новчаних средстава за отклањање наведених недостатака, утицали су на смањење броја кока носилца у анализираном периоду [8].

Табела 3 – Производња конзумних јаја на годишњем нивоу, у комадима

Година	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015. план
Производња	23.594.932	25.765.948	27.606.373	26.883.670	26.331.450	20.400.000
Потребе МО и ВС	2.763.260	1.650.816	1.731.290	1.850.320	1.840.560	1.760.000

(Извор: аутор)

Конзумна јаја дистрибуирају се припадницима МО и ВС и купцима ван МО и ВС, односно на цивилном тржишту. Број произведених конзумних јаја у ВУ „Моровић” и број конзумних јаја потребан за исхрану професионалних припадника МО и ВС у складу са Планом исхране у ВС и бројним стањем лица на исхрани приказан је у табели 3 [22]. Од укупне годишње производње конзумних јаја установе за потребе исхране у МО и ВС утрошено је по годинама: 2010. године – 11,60%, 2011. године – 6,40%, 2012. године – 6,27%, 2013. године – 6,88%, 2014. године – 6,99%, а за 2015. годину планирано је 8,62%. Од укупно произведених конзумних јаја на цивилном тржишту, посматрано по анализираним година, продато је: 2010. године – 88,40% производње, 2011. године – 93,60% производње, 2012. године – 93,73% производње, 2013. године – 93,12% производње, 2014. године – 693,01% производње, а за 2015. годину планирано је 91,38% производње.

Правила, прописи, упутства, наређења и инструкције стручних органа, који спадају у домен интерних прописа, дефинишу обавезе, права и одговорност у делокругу рада управних и извршних органа ИнСл на свим нивоима и права корисника услуге исхране.

Неусклађеност Правилника о војним установама које послују по принципу стицања и расподеле дохотка са војним правилима и прописима који су донети након израде овог правилника, поред осталог, састоји се и у немогућности примене одредби чланова Правилника о материјалном пословању у МО и ВС (у даљем тексту Правилник) у погледу прописаних рокова за спровођење појединих радњи у самом поступку продаје. Конзумна јаја имају веома кратак декларисани гарантни рок употребе, који износи 45 дана, услед чега је немогуће спровести поступак продаје применом одредби Правилника [19, 16]. Такође, управо у домену продаје наведених производа услед дневних флукуација њихових тржишних цена не могу се у потпуности применити одредбе чланова Правилника услед дугих рокова за спровођење процедуре продаје.⁴

⁴ Услед дневних флукуација цене конзумних јаја, од тренутка објављивања позива за продају до тренутка продаје може проћи и преко 45 дана.

Продаја конзумних јаја за потребе МО и ВС одређена је Решењем о коришћењу капацитета ВУ „Моровић” Моровић за производњу и испоруку конзумних јаја (у даљем тексту Решење) УОЛ која је израђује на годишњем нивоу. У оквиру Решења прописана је количина конзумних јаја за потребе МО и ВС, начин њиховог складиштења и транспорта до јединица и установа крајњих примаоца и цене по којима ће се вршити њихова продаја. Од места производње до места крајње поделе јединицама и установама из састава МО и ВС конзумна јаја се дистрибуирају употребом специјализованих моторних возила, опремљених расхладним системима, на начин који обезбеђује испуњеност техничких и хигијенско-санитарних услова у складу са Законом о безбедности хране [6].

Калкулацију продајних цена ВУ „Моровић” доставља другопретпостављеном органу – УОЛ, који је након анализе прихвата или самостално одређује [19]. У последње четири године, тј. од 2011. године па до 2015. године, калкулације које је достављала ВУ „Моровић” претпостављени орган – УОЛ није прихватила, већ ју је кориговала наниже и једностраним доношењем Решења одредила продајну цену конзумних јаја за потребе МО и ВС.

Такође, Решењем је прописан и начин контроле производње и дистрибуције конзумних јаја од стране стручних војних ветеринарских органа, ради обезбеђења здравствено-безбедног производа. Ради производње здравствено-безбедних конзумних јаја ВУ „Моровић” је у обавези да примењује више законских и подзаконских прописа [6, 12, 13, 14, 17].

Нормативно уређење продаје конзумних јаја за потребе цивилног тржишта

У складу са инсталираним капацитетима и прописаним делатностима, којима се ВУ „Моровић” бави, а поштујући принципе економичног и рентабилног пословања и потребе остваривања позитивних финансијских резултата, уважавајући реално окружење пословања, менаџмент ове установе морао је изнаћи нове идеје које би представљале потенцијалне шансе опстанка живинарске производње у оквиру пољопривредне производње, али и њеног очекиваног развоја.

У производном асортиману ВУ „Моровић” има производе (конзумна јаја) чију је продају немогуће или економски неоправдано спровести по наведеним правилницима. Једна од идеја водилца за остваривање већег промета и већег добитка као крајњег циља пословања, а с обзиром на стручну, кадровску и материјалну оспособљеност, била је и продаја преосталих 91,37% производње конзумних јаја на цивилном тржишту. Ова продаја реализује се искључиво за авансне уплате. Производња конзумних јаја и њихова продаја на цивилном тржишту од великог су значаја за ВУ „Моровић”, имајући у виду да установа тако у кратком периоду може доћи до обртних новчаних средстава који су јој неопходни за дневно пословање и обезбеђење дневне ликвидности.

Продаја покретних ствари, у оквиру којих се налазе и сопствени производи, а у овом случају продаја конзумних јаја, регулисана је Правилником. Непосредно претпостављени орган – ДУС прописао је обавезу ВУ „Моровић” да се приликом спровођења продаје конзумних јаја у великопродаји мора придржавати одредби Правилника.

Нажалост, примена одредби Правилника онемогућава економично и рентабилно половање, тј. њихова продаја не може се несметано и без већих губитака одвијати уз искључиво поштовање одредби овог правилника, имајући у виду прописане рокове за спровођење поступака продаје и рокове употребе конзумних јаја из више разлога:

- По добијању пријаве за продају Правилником је прописано формирање комисије или одређивање лица које треба да изврши преглед покретних ствари пријављених за продају (у даљем тексту ПС) по врстама, на лицу места и сагледавање количинског и техничког стања ПС, о чему саставља извештај са предлогом о начину и месту чувања до продаје у року до 30 дана, а има рок до 15 дана о достављању свог извештаја након извршеног увида у стање ПС.

Тиме се не даје могућност процене ПС намењених за продају, уколико би хтели да раније спроведемо поступак продаје, јер неретко се у процени може погрешити услед бројних ограничавајућих фактора, попут појаве салмонеле или неке друге болести животиња које могу проузроковати обустављање продаје до добијања резултата суперанализе, услед њиховог угинућа и сл.

- Дефинисање малопродајних цена, као почетних продајних цена ПС испитивањем тржишта, није могуће извршити на основу цена по којима се врши продаја на велико, што онемогућава да се скрати поступак продаје применом постојећих одредби Правилника о продаји. Надаље, малопродајне цене конзумних јаја су више и до 30% у односу на њихове великопродајне цене [5].⁵

При одређивању цене конзумних јаја, приликом испитивања тржишта ради спровођења „продаје на велико” установа има проблем с обзиром на то да се из извештаја Система тржишних информација пољопривреде Србије (у даљем тексту СТИПС) не може видети кретање цена овог производа приликом продаје у великим количинама, попут других пољопривредних производа већ се у оквиру СТИПС-а може пратити само кретање цене продаје конзумних јаја у продаји на зеленим пијацама, тј. „цене на мало”. Проблем који Установа има на основу дугогодишњег искуства приликом продаје конзумних јаја јесте да поступак авансне продаје, а који се доминантно користи у последњих шест година, није образложен Правилником, при чему не треба занемарити чињеницу да авансна продаја доприноси, с једне стране, сигурности наплате новчаних потраживања од купаца, али, с друге стране, може утицати на снижење продајне цене конзумних јаја. Како су цену конзумних јаја које Установа производи подложне дневним осцилацијама, које могу знатно утицати на економичност процедуре продаје предвиђене Правилником, неопходно је изнаћи решење ових проблема. Према мишљењу аутора, услед честих промена цена ових производа од тренутка оглашавања до тренутка продаје, потребно је омогућити признавање одступања од одређене почетне продајне цене за 10% наниже у односу на цену објављену у позиву за јавно надметање.

⁵ Великопродаја односно „продаја на велико” представља трговину на велико, која према Одлуци колегијума ВУ „Моровић” представља продају преко 100 кутија конзумних јаја (360.000 комада) по једном купцу. Свака продаја испод 100 кутија конзумних јаја (360.000 комада) према Одлуци колегијума ВУ „Моровић” представља „продају на мало”.

Трговина на велико (великопродаја, велетрговина) је скуп свих пословних активности у вези са продајом робе/услуга лицима који купују ради даље продаје или коришћења у пословне сврхе. Трговина на мало (мало продаја) је продаја робе/услуга потрошачима ради задовољавања личних потреба или потреба домаћинства.

Током 2013. године ВУ „Моровић” је спровела поступак продаје конзумних јаја на годишњем нивоу, али се није јавио ниједан заинтересовани купац, с обзиром на честе промене цена ових производа на тржишту.

- Продаја конзумних јаја, у складу са одредбама Правилника, може се организовати јавним надметањем писаним или усменим путем, при чему од тренутка оглашавања или од тренутка упућивања позива до тренутка надметања мора проћи најмање 20 дана. Правилник, такође, предвиђа да се у изузетним случајевима јавно надметање може одржати и у краћем року који не може бити краћи од осам дана, уколико се продају ПС биљног или животињског порекла и ПС које су подложне кварењу, као и у случају да се спроводи поступак непосредне погодбе или се јавно надметање понавља.

- Надметању се може приступити уколико је пристигло најмање две благовремене понуде, тј. понуде које су стигле у року назначеном у позиву за јавно надметање, а у супротном се надметање понавља, што захтева додатни број дана за организовање непосредног надметања. Уколико стигне само једна понуда она се неоторена враћа понуђачу. У случају да не стигну, две исправне понуде за писано надметање покреће се поновни поступак јавног надметања, при чему рок отварања понуда не може бити краћи од 40 дана од дана првог отварања понуда.

- Наредбодавац продајног органа, у складу са одредбама Правилника, доноси одлуку о продаји у року од пет дана од дана добијања записника о извршеном надметању, што чини најмање један дан од дана спровођења надметања.

- Наредбодавац је дужан да у прописаном року који сам одреди достави одлуку о избору најповољнијег понуђача свим учесницима у поступку надметања, након чега они имају право жалбе у року од осам дана од дана добијања наведене одлуке.

- Сопствени производ који није продат на јавном надметању може се продати непосредном погодбом, при чему се у поступку непосредне погодбе позивају сви учесници јавног надметања, што захтева додатну процедуру која траје најмање 10 радних дана.

Може се уочити да спровођење процедуре продаје конзумних јаја, у складу са одредбама Правилника, може трајати најмање 22 радна дана, а у случајевима потребе спровођења непосредне погодбе и преко 50 радних дана. Имајући у виду да купци на цивилном тржишту нису заинтересовани да купују конзумна јаја чији рок употребе износи 45 дана, те да он истиче или је истекао због њихове здравствене небезбедности, једноставно је закључити да се одредбе Правилника не могу спроводити приликом продаје конзумних јаја на цивилном тржишту. Смањење рока употребе услед спровођења одредби Правилника из домена продаје знатно утиче на пад продајне цене конзумних јаја, а тиме и на смањење финансијског резултата пословања ВУ „Моровић”.

У претходном периоду, ради скраћивања рокова достављања понуда приликом продаје конзумних јаја оне су добијане путем телефакса, што је доприносило нарушавању одредби Правилника. Након обраћања ВУ „Моровић” 2013. године ДУС је одобрио овој установи покретање поступка продаје на основу процене уз примену одговарајућих ограничења која би саму грешку у процени свели на најмању могућу меру, скраћење рока од осам дана за достављање понуда у процесу продаје конзумних јаја и друге. Међутим, и поред предузетих мера у поступцима продаје сопствених производа, јављају се бројне отежавајуће околности које, услед примене Правилника, не омогућавају продају конзумних јаја у роковима употребе, као и по ценама које би биле тржишно упоредиве у тренутку објављивања позива и тренут-

ку отварања понуда услед дугог рока између ова два поступка у процесу продаје, што може изазвати штету по ВУ „Моровић”.

Имајући у виду да је Правилником прописано да објашњења за примену његових одредаба даје СМР МО, Установа је захтевала хитно укључивање и других организационих јединица из састава СМР МО поред ДУС-а у пружању помоћи ради решавања горућих проблема у поступцима продаје услед немогућности примене одредби Правилника у реалном и редовном пословању ВУ „Моровић” на цивилном тржишту. У супротном, услед доследног придржавања прописаних одредби Правилника из домена продаје, односно уколико се не одобри измена процедуре продаје у домену њиховог прилагођавања реалном тржишном окружењу у којем послује установа она је упозоравала на могући настанак штете по ВУ „Моровић”, а тиме и МО и ВС.

Очигледно је да је ВУ „Моровић” доминантно усмерена на продају на цивилном тржишту, где не постоји могућност доследне примене Правилника, а уколико се она врши наноси се штета самој установи, услед знатног смањења цена по којој се продају конзумна јаја, а последично томе умањује се и коначни приход од њихове продаје, као и коначни пословни резултат.

С друге стране, уколико се менаџмент ВУ „Моровић”, у чијој је надлежности спровођење поступака продаје, одлучи да не спроводи у потпуности одредбе Правилника из домена продаје, он постаје предмет кривично-истражних поступака, а неретко и подизања кривичних пријава због злоупотреба службеног положаја у складу са кривичним закоником Републике Србије (у даљем тексту РС) [4].

Предлози за унапређење нормативне регулативе

Војна установа „Моровић” је у више наврата, према својим претпостављеним органима – ДУС и УОЛ безуспешно покушавала да се у поступцима продаје конзумних јаја на цивилном тржишту ослободи од обавезе примене одредби Правилника која се односе на продају. Ради тога установа је израдила нацрт Правилника о продаји добара, радова и услуга из сопственог производног асортимана, али је првопретпостављени орган – ДУС одбио да да сагласност за његову примену, руководећи се ставом стручног органа – Одељења за финансије и планирање, програмирање и буџетирање из састава СМР-а, који је нагласио да се неће изјашњавати о наведеном предлогу до коначног дефинисања статуса војнодоходовних установа. На жалост, крута „војна логика” и бирократско дописивање са првопретпостављеним и другопретпостављеним органом, те њихово избегавање одговорности у пружању помоћи у доношењу одлука, односно препуштеност установе „самој себи” и даље доприноси стварању губитака у живинарској производњи ВУ „Моровић”.

Ради превазилажења уочених недостатака у спровођењу поступка продаје конзумних јаја, ВУ „Моровић” предложила је нацрт Правилника о продаји производа биљног или животињског порекла из сопственог производног асортимана по следећем:

- Поступак продаје конзумних јаја започињао би подношењем Захтева за продају, који подноси руководилац радне јединице у којем се производе конзумна јаја или његов првопретпостављени орган. Захтев за продају конзумних јаја требало би да буде заснован на процени њихове производње.

• Одлуку о продаји на предлог референта продаје или комисије коју је именовано директор установе доносио би директор установе. Одлука о продаји требало би да садржи:

- назив, количине и/или друге опредељујуће карактеристике везане за производ који је предмет продаје,
- начин продаје (по ценовнику, јавним надметањем или непосредном погодбом) и
- чланове комисије који ће спровести поступак продаје уколико се она врши јавним надметањем или непосредном погодбом.

Конзумна јаја, према предлогу нацрта установе, могла би се продавати свим заинтересованим лицима по важећем ценовнику установе, јавним надметањем и непосредном погодбом.

• Продају би вршио референт продаје из Групе за комерцијалне послове или комисија именована у одлуци о продаји коју потписује директор установе.

• Ценовник конзумних јаја доносио би директор установе, а установа би била дужна да огласи ценовник на својој интернет страници.

• Лице или комисија задужени за продају конзумних јаја и/или референт продаје у сарадњи са руководиоцима радне јединице код којег се производе конзумна јаја били би дужни да прате кретање тржишних цена и покрену поступак промене цена (на више или на ниже) у зависности од понуде и потражње на тржишту. Кретање понуде и потражње наведено лице или комисија пратили би кретањем цена конзумних јаја у великопродајним објектима на територији РС.

• Поступак промене цена вршио би се сачињавањем извештаја који би морао садржавати елементе за предлагање промене цена.

• Јавним надметањем вршила би се продаја конзумних јаја на велико. Јавно надметање спроводило би се писано или усмено. Прикупљање понуда за продају конзумних јаја вршило би се јавним оглашавањем на интернет страници установе или упућивањем писаних позива. Поступак продаје спроводила би комисија коју би одлуком одређивао директор установе.

• У одлуци о продаји конзумних јаја јавним надметањем било би наведено:

- количина и врста конзумних јаја по класама,
- рок за подношење понуда (не може бити краћи од 5 дана од дана објављивања позива за надметање или упућивања писаног позива за јавно надметање),
- начин спровођења надметања (усмено, писано уз присуство понуђача или без присуства потенцијалних понуђача – купаца),
- време и место надметања,
- почетна цена за конзумна јаја,
- рок за достављање обавештења о најповољнијем понуђачу или поништавању надметања (не може бити дужи од три радна дана од дана отварања понуда) и
- рок за приговор (не може бити дужи од два радна дана од пријема обавештења о најповољнијем понуђачу).

• У позиву за надметање било би наведено:

- количина и врста конзумних јаја по класама,
- рок за подношење понуда,
- начин спровођења надметања,
- време (дан и час) и место надметања,
- време и место разгледања артикала,

– рок за достављање обавештења о најповољнијем понуђачу или поништавању надметања.

- Комисија за надметање водила би записник у којем би било наведено:

- време и место почетка надметања,

- предмет надметања,

- начин спровођења надметања,

- назив и место понуђача коме је упућен позив за надметање,

- подаци о пристиглим понудама и времену подношења понуда,

- понуђене појединачне цене, укупне цене и остали услови,

- време завршетка надметања,

- евентуалне примедбе на ток и поступак надметања,

- потписи чланова комисије и присутних понуђача,

- други подаци значајни за надметање.

- Уколико би се јавним надметањем прибавила једна или више понуда у којим би биле понуђене нижа цена од почетне продајне цене у одлуци о покретању поступка продаје, наредбодавац би могао донети одлуку о понављању поступка продаје. До завршетка поновљеног поступка продаје она би се вршила по важећем ценовнику.

Наведеним предлогом нацрта правилника о продаји производа биљног или животињског порекла из сопственог производног асортимана допринело би се знатно ефикаснијем поступку продаје конзумних јаја, а премостио би се период између неуспелог поступка продаје путем јавног надметања и понављања продаје поступком непосредне погодбе. На тај начин отклонила би се могућност истека рока употребе и рока трајања конзумних јаја, јер би наредбодавац материјално-финансијског органа четвртог нивоа имао могућности да реализује продају конзумних јаја усвајањем ценовника који би важио до завршетка непосредне погодбе.

Економска анализа производње конзумних јаја

Приходи у живинарској производњи остварени су продајом конзумних јаја, „изношених” кока носилца и меланжа [14].⁶

Табела 4 – Просечна годишња продајна цена конзумних јаја на тржишту

Година	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015. план
Динар	5,53	5,99	7,08	6,09	7,63	8,90
Евро ⁷	0,05	0,05	0,06	0,05	0,06	0,07
Индекс 2010. = 100	100,00	100,00	120,00	100,00	120,00	140,00

(Извор: аутор)

⁶ Изношене коке носилце су старије од годину дана. Њихова носивост опада, па их је нерентабилно одгајати, због чега се продају на локалном тржишту. Меланж представља пастеризован и охлађени или смрзнути производ од целог јајета, жуманцета или беланцета без гљуске.

⁷ Курс евра према динару на дан 31.12. одговарајуће године: 2010 – 105,8147, 2011 – 104,9548, 2012 – 114,0595, 2013 – 114,9860, 2014 – 121,3212 и на дан 31.03. 2015. године износи 120,5759 динара.

У табели 4 приказана је просечна годишња продајна цена конзумних јаја на цивилном тржишту на бази „А” класе у периоду од 2010. до 2014. године, као и пројектована планска продајна цена конзумних јаја за 2015. годину [14].⁸ Просечна годишња продајна цена конзумних јаја у анализираном периоду повећала се за 13,13 индексних поена, што је допринело позитивном пословању живинарске производње.

У табели 5 приказана је просечна годишња продајна цена конзумних јаја за потребе МО и ВС на бази „А” и „С” класе у периоду од 2010. године до 2014. године, као и пројектована планска продајна цена конзумних јаја за 2015. годину. Просечна годишња продајна цена конзумних јаја у анализираном периоду на бази „А” класа повећала се за 7,14 индексних поена, а на бази „С” класе је опала за 2,08 индексних поена, што је такође, допринело оствареном резултату у пословању живинарске производње у анализираном периоду.

Табела 5 – Просечна годишња продајна цена конзумних јаја за потребе МО и ВС

Година	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015. план
Динар „А” класа	8,00	8,00	8,15	9,53	10,00	10,00
€ ⁹	0,07	0,07	0,07	0,08	0,08	0,08
Индекс 2010. = 100	100,00	100,00	100,00	114,28	114,28	114,28
Динар „С” класа	8,40	8,40	8,65	9,83	10,30	10,30
€ ¹⁰	0,08	0,08	0,07	0,08	0,08	0,08
Индекс 2010. = 100	100,00	100,00	87,50	100,00	100,00	100,00

(Извор: аутор)

Виша просечна годишња продајна цена на цивилном тржишту у односу на годишњу производну цену конзумних јаја, која је приказана у табели 8, омогућила је настанак добитка у живинарској производњи ВУ „Моровић” по продатом конзумном јајету, посматрано по годинама по следећем: 2010. године у износу од 0,70 динара (0,006 €), 2012. године у износу од 1,18 динара (0,010 €) и 2014. године у износу од 0,02 динара (0,0001 €). С друге стране, нижа просечна годишња продајна у односу на годишњу производну цену конзумних јаја допринела је настанку губитка у живинарској производњи ВУ „Моровић” по продатом конзумном јајету по годинама: 2011. године у износу од 0,52 динара (0,004 €) и 2013. године у износу од 0,63 динара (0,005 €).

⁸ Јаја првог и другог квалитета која се стављају у промет класирана су у седам класа по маси: СУ (70 г и више), С (65 до 70 г), А (60 до 65 г), Б (55 до 60 г), Ц (50 до 55 г и више), Д (45 до 50 г и више) и Е (испод 45 г).

⁹ Курс евра према динару на дан 31.12. одговарајуће године: 2010 – 105,8147, 2011 – 104,9548, 2012 – 114,0595, 2013 – 114,9860, 2014 – 121,3212 и на дан 31.03. 2015. године износи 120,5759 динара.

¹⁰ Ибид.

Табела 6 – *Годишњи приходи остварени продајом „изношених” кока носилга*

Година	Динар	Евро ¹¹	Цена у динарима/kg	Цена у еврима/kg	Индекс 2010. = 100
2010.	8.216.933,48	77.653,99	51,11	0,48	100,00
2011.	4.876.286,80	46.640,82	56,29	0,53	110,41
2012.	6.740.044,00	59.092,35	49,21	0,43	89,58
2013.	6.301.440,00	54.801,80	38,58	0,33	68,75
2014.	6.740.902,00	55.562,44	41,88	0,34	70,83
2015. план	5.250.000,00	43.541,04	70,00	0,58	120,83

(Извор: аутор)

Приходи у живинарској производњи које је ВУ „Моровић” остварила продајом „изношених” кока носилга по годинама приказани су у табели 6. Пад просечне продајне цене по килограму „изношених” кока за 6,60 индексних поена у анализираном периоду у односу на базни период анализе утицао је на смањење прихода оствареног у живинарској производњи. Такође, паду прихода оствареном у живинарској производњи допринело је и смањење броја „изношених” кока носилга у анализираном периоду.

До 2013. године, супротно постојећим позитивним републичким прописима, ВУ „Моровић” вршила је продају меланжа. Од 2013. године, с обзиром на то да установа у свом саставу није имала посебно уређене просторије за чување смрзнутог и/или охлађеног меланжа, обуставила је његову продају, што се негативно одразило на приходну страну живинарске производње. У периоду од 2010. године до обуставе продаје меланжа у 2013. години ВУ „Моровић” је остварила приход у износу од 3.165.334,00 динара продајом 110.883 kg меланжа. Ради добијања потребних решења од Управе за ветерину Министарства пољопривреде и заштите животне средине, ВУ „Моровић” је покренула процедуру адаптације хладњаче коју је имала у свом саставу. Адаптација је обухватала израду посебне наменске просторије намењене за смештај смрзнутог и/или охлађеног меланжа, која би морала да испуњава прописане техничко-технолошке и санитарно-хигијенске захтеве за складиштење здравствено-безбедног меланжа и то у погледу: општих услова, тј. ветеринарско-санитарних услова у погледу простора, просторија и опреме, односно хигијене хране и посебних услова за хигијену хране у складу са позитивним законским прописима [9, 10, 11].

Табела 7 – *Кретање просечних цена концентроване хране*

Процент протеина у концентрованој крменој смеси	Вредност	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
		21	динар	29,06	31,58	33,10	40,50
	евро ¹²	0,27	0,30	0,29	0,35	0,31	0,36
	индекс 2010. = 100	100,00	111,11	107,40	129,62	114,81	133,33

¹¹ Ибид.¹² Ибид.

18,5	динар	25,59	29,35	30,40	36,10	34,90	40,21
	евро	0,24	0,28	0,26	0,31	0,28	0,33
	индекс 2010. = 100	100,00	116,66	108,33	129,16	116,66	137,50
17,5	динар	24,18	26,62	28,80	38,10	32,00	38,77
	евро	0,22	0,25	0,25	0,33	0,26	0,32
	индекс 2010. = 100	100,00	113,63	113,63	150,00	118,18	145,45
16,7	динар	22,32	26,53	27,14	33,38	31,15	32,30
	евро	0,21	0,25	0,23	0,29	0,25	0,26
	индекс 2010. = 100	100,00	119,04	109,52	138,09	119,04	123,80
14,5	динар	22,05	26,62	26,40	31,40	28,90	32,61
	евро	0,20	0,25	0,23	0,27	0,23	0,27
	индекс 2010. = 100	100,00	125,00	115,00	122,72	115,00	122,72

(Извор: аутор)

Производњу јаја у шестогодишњем периоду анализе карактерише променљивост, како у ценама улазних компоненти, тако и у тржишним ценама конзумних јаја, као финалног производа.

У табели 7 приказане су цене различитих концентрованих крмних смеша намењених за исхрану пилића лаке линије и кока носиља у периоду од 2010. године до 2015. године. Кретање цене концентрованих смеша у директној је корелацији са кретањима цена кукуруза и соје, што чини основне компоненте хране за коке носиље. Цена свих концентрованих смеша за исхрану пилића лаке линије и кока носиља у анализираном периоду се повећавала. По изузетно високом расту цена концентрованих смеша карактеристичне су 2013. година и 2015. година. У односу на 2010. годину у 2013. години цена свих концентрованих смеша се повећала за просечно 33,91 индексних поена, а у 2015. години за просечно 32,53 индексних поена. Раст цена свих концентрованих смеша у односу на 2010. годину у осталим анализираним годинама био је нижи и просечно се повећао по годинама: у 2011. години за 17,08 индексних поена, у 2012. години за 10,72 индексних поена и у 2014. години за 16,73 индексних поена.

Анализом раста цена концентрованих смеша за исхрану пилића лаке линије и кока носиља по учешћу протеина у њиховом саставу, највиши просечни раст цена у односу на 2010. годину забележен је код концентрованих смеша са 17,5% протеина и то од 23,48 индексних поена, а затим код следећих смеша: са 16,7% протеина – 18,24 индексних поена, са 18,5% протеина – 18,05 индексних поена, са 14,5 % протеина – 16,74 индексних поена и са 21,0% протеина – 16,04 индексних поена.

Просечна годишња цена конзумних јаја на бази „А” класе у периоду од 2010. године до 2014. године, као и пројектована планска продајна цена конзумних јаја за 2015. годину приказана је у табели 8. Просечна годишња производна цена конзумних јаја у анализираном периоду повећала се за 33,13 индексних поена, што је допринело умањењу резултата у живинарској производњи.

Табела 8 – Просечна годишња производна цена конзумних јаја

Година	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015. план
Динар	4,83	6,51	5,90	6,72	6,45	7,33
Евро ¹³	0,04	0,06	0,05	0,06	0,05	0,06
Индекс 2010. = 100	100,00	150,00	125,00	150,00	125,00	150,00

(Извор: аутор)

Резултати пословања установе, пољопривредне и живинарске производње у периоду од 2010. године до 2014. године, као и пројектовани резултати за 2015. годину приказани су у табели 9. Веома битна карактеристика живинарске производње састоји се у неопходности њене анализе у дужем периоду, а не на годишњем нивоу услед цикличности производних резултата проузрокованих променама продајних цена конзумних јаја.

У целом шестогодишњем анализираном периоду, узимајући у обзир и пројектоване резултате у 2015. години, живинарска производња остварује укупни добитак у пословању у износу од 758.738,63 €, односно просечно по години у износу од 126.456,48 €. Живинарска производња, посматрано по годинама анализе, карактерише се добитком у пословању у 2010. години, 2012. години и 2014. години, као и пројектованим добитком у 2015. години. У 2011. години и 2013. години ова производња је реализована са губитком.

Табела 9 – Резултати пословања ВУ „Моровић“ на годишњем нивоу

Година			Установа	Пољопривредна производња	Живинарска производња
2010.	Приход	динар	812.561.000,00	176.355.181,00	138.388.043,60
		евро ¹⁴	7.679.093,73	1.666.641,60	1.307.833,22
	Расход	динар	664.536.000,00	169.731.423,00	113.876.270,50
		евро	6.280.186,02	1.604.043,89	1.076.185,73
Резултат	динар	148.025.000,00	6.623.758,00	24.511.773,10	
	евро	1.398.907,71	62.597,71	231.648,09	
2011.	Приход	динар	1.472.172.000,00	376.864.046,00	159.014.549,60
		евро	14.026.723,88	3.590.727,11	1.515.076,48
	Расход	динар	637.831.000,00	247.218.074,00	167.675.883,50
		евро	6.077.197,04	2.355.471,82	1.597.600,90
Резултат	динар	834.431.000,00	129.645.971,00	- 8.661.333,90	
	евро	7.950.384,35	1.235.255,28	- 82.524,47	
2012.	Приход	динар	715.651.000,00	439.972.005,00	201.264.111,00
		евро	6.274.365,57	3.857.390,26	1.764.553,68
	Расход	динар	650.311.000,00	277.836.627,00	162.797.966,80
		евро	5.701.506,67	2.435.892,03	1.427.307,38
Резултат	динар	65.340.000,00	162.135.378,00	38.466.144,40	
	евро	572.543,27	1.421.498,23	337.246,30	
2013.	Приход	динар	775.755.000,00	553.708.836,00	163.836.292,70

¹³ Ибид.¹⁴ Ибид.

	Расход	евро	6.746.516,96	4.815.445,67	1.424.836,87	
		динар	776.793.000,00	422.773.875,00	180.810.264,40	
	Резултат	евро	6.755.544,15	3.676.742,16	1.572.454,60	
		динар	962.000,00	130.934.961,00	- 16.973.972,00	
2014.	Приход	евро	8.366,23	1.138.703,50	- 147.617,72	
		динар	660.709.000,00	387.313.842,00	197.173.097,00	
	Расход	евро	5.445.948,44	3.192.466,29	1.625.215,51	
		динар	660.419.000,00	351.554.189,00	180.705.162,00	
	Резултат	евро	5.443.558,09	2.897.714,40	1.489.477,20	
		динар	290.000,00	35.759.653,00	16.467.935,00	
			евро	2.390,34	294.751,89	135.738,31
			динар	587.159.613,00	218.462.303,00	186.810.000,00
2015. план	Приход	евро	4.794.126,02	1.811.493,42	1.549.031,95	
		динар	565.775.455,00	165.459.449,00	152.530.273,00	
	Расход	евро	4.691.420,45	1.371.992,78	1.264.783,82	
		динар	21.384.000,00	53.002.854,00	34.279.727,00	
	Резултат	евро	177.316,52	439.500,63	284.248,12	
		динар				

(Извор: аутор)

Учешће оствареног резултата живинарске производње у резултату установе износило је у 2010. години – 17,13%, а у 2012. години чак 58,90%. У 2014. години, као и пројектовано учешће живинарске производње у резултату установе у 2015. години премашује резултат њеног пословања. Виши остварени резултат живинарске производње, у односу на остварени резултат пословања установе у 2014. години, указује на чињеницу да су у другим делатностима установе остварени нижи производни резултати, те да су губици у пословању других делатности покривени добицима у пословању живинарске производње. Имајући у виду пројектовано учешће живинарске производње у резултату установе у 2015. години, у 2015. години такође се планира пословање других делатности са негативним производним резултатима, који ће бити покривени пројектованим добитком у пословању живинарске производње.

Учешће оствареног резултата живинарске производње у оствареном резултату пољопривредне производње износило је по годинама: у 2012. години – 23,72%, у 2014. години – 46,05%, а пројектовано учешће у 2015. години износи 64,67%. У 2010. години остварени резултат пословања живинарске производње био је виши у односу на остварени резултат пољопривредне производње, што указује на чињеницу да су у другим делатностима пољопривредне производње остварени нижи производни резултати, те да су губици у пословању других делатности покривени добицима у пословању живинарске производње. С друге стране, у 2011. и 2013. години остварени губици у пословању живинарске производње покривени су добицима у пословању других делатности пољопривредне производње.

Може се закључити да постоје значајне осцилације у финансијским ефектима живинарске производње у ВУ „Моровић” посматрано по анализираним годинама. То првенствено произилази из чињенице да се знатно мењала као продајна цена конзумних јаја, тако и цена хране за узгој и одржавање пилића лаке линије и кока

носила, што је чинило основне компоненте економске ефикасности производње конзумних јаја у установи. При томе не треба занемарити чињеницу да производња конзумних јаја, независно од њене тренутне економске ефикасности, обезбеђује ликвидност у пословању ВУ „Моровић”, што омогућава лакше и ефикасније пословање установе.

Закључак

Војна установа „Моровић” послује по принципу стицања и расподеле дохотка, те менаџмент овог значајног привредног субјекта из састава система одбране настоји да својим свакодневним активностима рационализује њено пословање, уз остваривање позитивне економске рачунице.

Безбедност хране регулисана је Законом о безбедности хране и Законом о општој безбедности производа. Применом наведених закона, те других подзаконских аката, ВУ „Моровић” је у производњи конзумних јаја обезбедила висок ниво заштите живота и здравља припадника МО и ВС, али и цивилног становништва. Ова установа, као субјект система одбране који се сврстава у категорију субјекта који учествују у процесу производње, промета и руковања конзумним јајима, у свом раду ради повећања безбедности припадника МО и ВС, али и цивилних потрошача, увела је систем НАССР, добру произвођачку и хигијенску праксу.

Редовни мониторинг производње и дистрибуције конзумних јаја, који врше санитарски и ветеринарски органи из састава система одбране и републичке ветеринарске инспекције, потврда су успостављеног система контроле микробиолошких, хемијских и биолошких контаминената конзумних јаја.

Планом исхране у ВС прописана је норма следовања конзумних јаја за потребе професионалних припадника ВС. Војна установа „Моровић” представља јединог произвођача конзумних јаја за потребе МО и ВС. Реформа ВС допринела је смањењу бројног стања лица на исхрани, а последично томе и смањењу потреба за конзумним јајима на годишњем нивоу. Постојећи производни капацитети конзумних јаја ВУ „Моровић” су предимензионирани, па је установа принуђена да чак 91,37% своје производње конзумних јаја пласира на цивилно тржиште.

Условљавање примене одредби Правилника из домена продаје, приликом продаје конзумних јаја на цивилном тржишту, утиче на смањење продајне цене конзумних јаја, а последично томе доприноси настанку губитака и неефикасног и нерентабилног пословања ВУ „Моровић”.

Изузетно дуг поступак продаје, регулисан одредбама Правилника значајно утиче на пад продајне цене ПС животињског порекла, а тиме и на смањење финансијског резултата пословања ВУ „Моровић”. Смањење финансијског резултата пословања ВУ „Моровић” у продаји конзумних јаја проузроковано је и континуираном флукуацијом продајних цена конзумних јаја на цивилном тржишту. С друге стране, свако поступање мимо важећег правилника представља свесно кршење позитивних прописа којима је регулисана процедура продаје, те је менаџмент установе предложио измене постојеће регулативе, чиме би се превладали недостаци у продаји конзумних јаја на цивилном тржишту.

Приходи у живинарској производњи остварени су продајом конзумних јаја, „изношених“ кока носиља и меланжа. Просечна годишња продајна цена конзумних јаја на цивилном тржишту у анализираном шестогодишњем периоду повећала се за 13,13 индексних поена, а код продаје за потребе МО и ВС повећала се за 7,14 индексних поена на бази „А“ класе, а на бази „С“ класе опала је за 2,08 индексних поена, што је утицало на остварене резултате у пословању живинарске производње у установи. Пад просечне продајне цене по килограму „изношених“ кока за 6,60 индексних поена у анализираном периоду у односу на базни период анализе утицао је на смањење прихода оствареног у живинарској производњи. Приход остварен продајом меланжа износио је 3.165.334,00 динара. Просечан годишњи раст цена свих концентрованих смеша за 18,51 индексних поена, те просечан годишњи раст производне цене конзумних јаја за 33,33 индексних поена, условљавале су променљивост финансијских ефеката живинарске производње.

У шестогодишњем анализираном периоду, узимајући у обзир и пројектоване резултате у 2015. години, живинарска производња остварила је укупни добитак у пословању у износу од 758.738,63 евра односно просечно по години у износу од 126.456,48 евра. Уважавањем предложених измена нормативне регулативе продаје конзумних јаја од стране менаџмента ВУ „Моровић“ обезбедио би се већи износ финансијских средстава, повећала дневна ликвидност установе, а живинарска производња учинила профитабилнијом.

Литература

[1] Јовић С.: „Примена стандарда безбедности хране ISO 22000 у Војсци Србије”, *Агроекономика*, 56, 2012, Пољопривредни факултет, Нови Сад, стр. 99–111.

[2] Јовић С.: „Безбедност исхране – студија случаја”, *Војно дело*, јесен/2013, Медија центар „Одбрана“, Београд, стр. 154–169.

[3] Јовић С.: *Реформа Војске и утицај на потребе у храни њених припадника*, *Војна академија*, Београд, 2010.

[4] Кривични законик, *Службени гласник Републике Србије*, 85/2005, 88/2005 -испр., 107/2005 -испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012 и 104/2013.

[5] Закон о трговини, *Службени гласник Републике Србије*, 53/2010 и 10/2013.

[6] Закон о безбедности хране, *Службени гласник Републике Србије*, 41/2009.

[7] Закон о општој безбедности производа, *Службени гласник Републике Србије*, 41/2009.

[8] Закон о добробити животиња, *Службени гласник Републике Србије*, 41/2009.

[9] Закон о ветеринарству, *Службени гласник Републике Србије*, 91/2005, 30/2010 и 93/2012.

[10] Правилник о ветеринарско-санитарним условима, односно општим и посебним условима за хигијену хране животињског порекла, као и условима хигијене хране животињског порекла, *Службени гласник Републике Србије*, 25/2011.

[11] Правилник о начину и поступку спровођења службене контроле хране животињског порекла и начину вршења службене контроле животиња пре и после њиховог клања, *Службени гласник Републике Србије*, 99/2010.

[12] Правилник о условима хигијене хране, *Службени гласник Републике Србије*, 73/2010.

[13] Правилник о општим и посебним условима хигијене хране у било којој фази производње, прераде и промета, *Службени гласник Републике Србије*, 72/2010.

[14] Правилник о квалитету јаја и производа од јаја, *Службени лист СФРЈ*, 55/89 и *Службени лист СЦГ*, 56/2003 – др. правилник и 4/2004 – др. правилник.

[15] Водич за примену микробиолошких критеријума за храну, Министарство пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде, 2011.

[16] Правилник о материјалном пословању у МО и ВС, *Службени војни лист*, 29/2014

[17] Правилник о општим логистичким потребама у МО и ВС, *Службени војни лист*, 31/2011.

[18] Правилника о финансијском пословању у МО и ВС, *Службени војни лист*, 17/2011.

[19] Правилником о војним установама које послују по принципу стицања и расподеле дохотка, *Службени војни лист*, 5/1986, 1/1991 и 31/1991.

[20] Правило ИнСл ЈНА у миру (привремено), 1978.

[21] Доктринна ВС, 2009.

[22] План исхране у ВС, УОЛ, Београд, 2010.